

ПРОСОДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ СТАТИЧНИХ ТА ДИНАМІЧНИХ МІСЬКИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ

Інна ГУМЕНЮК (Суми, Україна)

У статті на основі аудитивного аналізу обґрунтовано інваріантні інтонаційні моделі статичних та динамічних міських пейзажних описів англomовної художньої прози. Аналіз проведено на підставі розробленої класифікації лінгвістичних ознак пейзажних описів англomовної художньої прози.

Ключові слова: статичні міські описи, динамічні міські описи, інваріантна інтонаційна модель, аудитивний аналіз, ступінь динамічності, емоціно-прагматичний потенціал, просодичне оформлення.

В статье на основе аудитивного анализа обоснованы инвариантные интонационные модели статических и динамических городских пейзажных описаний англоязычной художественной прозы. Анализ проводился на базе разработанной классификации лингвистических признаков пейзажных описаний англоязычной художественной прозы.

Ключевые слова: статические городские описания, динамические городские описания, инвариантная интонационная модель, аудитивный анализ, степень динамичности, эмоционально-прагматический потенциал, просодическое оформление.

In the article on the basis of auditory analysis the author substantiates the invariant prosodic patterns of static and dynamic urban landscape descriptions of English prose. The analysis of the descriptions under study was based on the linguistic features classification of landscape descriptions of English prose. In the paper the landscape description is viewed as a compositional component of literary works, where it performs different aesthetic roles depending on the author's style, the text genre, its message, historical epoch as well as functions as a story background. As a result of the auditory analysis the author outlines the following prosodic features of static and dynamic urban landscape descriptions: tonic (the head pitch, types of scales and terminal tone, voice range, pitch interval at the juncture of intonation groups and their functional parts), temporal (the type of pauses and tempo), dynamic (loudness) as well as defines the level of their emotional-and-pragmatic potential.

Key words: static urban descriptions, dynamic urban descriptions, invariant prosodic pattern, auditory analysis, degree of dynamics, emotional-and-pragmatic potential, prosodic organization.

На тлі всебічного вивчення пейзажного опису як композиційно-мовленнєвої форми художнього тексту в лексичному, граматичному і стилістичному аспектах спостерігається відносно недостатнє висвітлення специфіки його інтонаційних характеристик. Традиційним при цьому вважається поділ пейзажних описів на їхні міські й сільські різновиди. Тому метою цієї праці є виявлення на основі аудитивного аналізу особливостей

просодичного оформлення статичних та динамічних міських пейзажних описів англomовної художньої прози.

Для здійснення започаткованого дослідження експериментальний масив пейзажних описів було класифіковано [1] за такими ознаками: тип опису (міський, сільський), пора року (зимовий, весняний, літній, осінній), перебіг часу доби (ранковий, денний, вечірній, нічний). Аудиторам-фонетистам було запропоновано визначити рівень емоційно-прагматичного потенціалу (далі ЕПП) пейзажних описів (низький, середній, високий) [2, с. 8] та ступінь динамічності розгортання опису (статичний, статично-динамічний, динамічний). У ході аудитивного аналізу було встановлено, що на віднесення описового фрагмента до відповідної класифікаційної ознаки суттєво впливало його лексичне наповнення, тобто переважання предметної, оцінної чи сенсорної лексики. Крім того, зазначалося, що на рівень актуалізації ЕПП описових фрагментів і ступінь динамічності розгортання подій впливає, насамперед, їхнє просодичне оформлення.

Результати аудитивного аналізу, проведеного на основі викладеної вище його методики, дозволили стверджувати, що статичним (далі СМО) та динамічним (далі ДМО) міським пейзажним описам притаманні певні спільні та диференційні просодичні ознаки. Так, розгляд особливостей руху тону на першому наголошеному складі шкали міських описів природи свідчить, що середній підвищений і висхідний тональні рівні такту є найрекурентнішими. Це пояснюється тим, що висхідний такт у поєднанні зі спадним тоном у завершенні інтоногрупи сприяє передачі динамічності опису. Усім міським описам властива висока рекурентність середнього підвищеного початку шкали та високого у СМО і ДМО. Ці види такту маніфестують інтоногрупи, які містять нову думку та можуть бути інформаційними або емоційними центрами описів.

Дані щодо частоти актуалізації типів шкал у міських пейзажних описах вказують на високу рекурентність поступово спадної ступінчастої шкали і поступово спадної ступінчастої шкали з перерваною поступовістю. При цьому СМО властиві найвищі показники поступово спадної ступінчастої шкали з

перерваною поступовістю, яка підсилює семантичну вагу певної інтоногрупи опису або його динамічної ділянки, надаючи описові середнього або високого рівня ЕПП. ДМО відзначаються нижчою частотою цього типу шкали, яка у поєднанні з модифікаціями гучності й темпу, складним ритмом, розширенням тонального діапазону (розширений → широкий), перепадами тонального інтервалу на ділянках інтонаційного контуру слугує підвищенню рівня ЕПП міських пейзажних описів. На зростання динаміки описів впливає й оформлення окремих інтоногруп усіченою шкалою, яка домінує саме в ДМО, де вона у сполученні з модифікаціями темпу сприяє передачі їх емоційної напруги та зростанню рівня їхнього ЕПП. Лише у СМО виявлено мінімальні показники поступово спадної скандетної та поступово висхідної ступінчастої шкал. Актуалізація цих шкал передає негативне ставлення мовця до описуваних деталей, захоплення, подиву, неприємних емоцій і відчуттів героїв, а також виділяє головну думку, смисловий контраст чи кульмінаційну частину опису, підвищуючи тим самим рівень ЕПП описів міста.

Щодо ролі термінального тону в оформленні міських описів, то в усіх їхніх видах зафіксовано переважання спадного тону. СМО вирізняються домінуванням спадного, висхідного, рівного й спадно-висхідного тонів та їхніх варіантів. Це наочно ілюструє такий приклад: *"And ,then, § as she 'walked a'long the ,street, § a pro'digious ,hammering and ,clanging § 'came to her` ears | and 'peering ,down § a'long 'dim ,alley, § she re'membered that Missis ↑Cardew ,Trench § -had ,said § that the `Olive ,Branch § was `near the `Copper Ba`zaar. || `Here, at ,least, § was the 'Copper Ba ,zaar. || Vic'toria 'plunged ,in, | and for the 'next ↑three ,quarters of an ,hour § she for'got the ,Olive ,Branch § -com ,pletely. || The 'Copper Ba ,zaar § `fascinated her. || The ´blow-lamps, § the 'melting ,metal, § the 'whole ,business § of ,craftsmanship § 'came like a↑reve ,lation § to the 'little ,Cockney § 'used `only to `finished ,products § `stacked up for ,sale. || She 'passed 'out of the ↑CopperBa ,zaar §*

'came to the ↑gay•striped horse blankets, and the 'cotton 'quilted bedcovers. Here Euro'pean merchandise took on a ↑totally different guise, in the 'arched cool darkness it had the e'xotic quality of 'something 'come from ↑over seas, 'something strange and rare. Bales of ↑cheap •printed cottons in 'gay colours made a `feast for the eyes. У наведеному прикладі низький висхідний тон актуалізує ініціальну інтоногрупу аналізованого опису (And ,then,...) і вказує на незакінченість думки й подальше її розгортання. В інших випадках реалізація інтоногруп із низьким висхідним тоном у середині опису (as she ,walked a'long the ,street; and for the 'next ↑three-quarters of an ,hour; 'passed 'out of the ↑Copper Ba ,zaar) є типовим для передачі деталей опису чи перебігу подій. Низький висхідний тон оформлює інтоногрупи, що доповнюють вище згадану інформацію ('Bales of ↑cheap printed cottons in 'gay ,colours). Високий висхідний тон зафіксовано лише в ініціальній інтоногрупі (The 'blow-lamps) з наступним розгортанням побаченого на східному базарі, позаяк ця інтоногрупа відкриває перелік описуваних деталей, які вразили головну героїню. Завершення більшості синтагм спадним термінальним тоном характеризує саме монологічне мовлення. Низькі спадні й рівні тони надають переконливості описові міського східного базару та сприяють його віднесенню до статичних описів. Захоплення і здивування розмаїттям товарів Мідного базару й небаченими раніше речами підкріплюються шляхом виділення семантично важливих слів спеціальним підйомом (a ↑reve lation; ↑Copper Ba ,zaar; ↑totally different; from ↑over seas; ↑cheap •printed cottons), а також оформленням інтоногруп високим спадним термінальним тоном ('came to her `ears, that the `Olive ,Branch was `near the `Copper Ba `zaar.)). Високий спадний кінетичний тон у фінальній інтоногрупі ('made a `feast for the ,eyes.)) у поєднанні з низьким спадним термінальним тоном у завершенні акцентує увагу слухача на

надзвичайності й новизні вражень Вікторії від побаченого, а також надає вагомості синтагмі, яка узагальнює мальовничу картину Багдаду. Така інтонаційна організація підвищує рівень ЕПП опису.

Щодо динамічних міських описів, то частота спадного низького термінального тону є значно нижчою порівняно із СМО, наприклад: *'Young Mister ,Shrivenham§ of the 'British ,Embassy§ 'shifted from ,one ,foot to the ,other§ and 'gazed ,upwards § as the 'plane ,zoomed § over 'Baghdad \aerodrome.|| There was a con'siderable `dust-, storm § in ,progress.|| 'Palm ,trees,§ ,houses,§ 'human ,beings§ were 'all `shrouded§ in a 'thick •brown ,haze.|| It had 'come on ↑quite ,suddenly||.*" Початок цього опису оформлений низьким висхідним тоном з малою швидкістю зміни руху тону в завершенні, який поєднуються з плавним ритмом, помірними темпом і гучністю, а також середнім тональним діапазоном. Крім того, ініціальні інтоногрупи відокремлюються короткими паузами, довгими, ніж у його наступній частині, яка позначається чергуванням різновидів низького і високого спадного тонів. Переважання низького спадного тону чергується з середньо підвищеним його різновидом, передаючи таким чином вирування бурі в пустелі. Динаміка стихії передається модифікаціями гучності (помірна → підвищена) й темпу (помірний → прискорений) та стакатоподібним ритмом. Перелік засипаних піском дерев, будівель і людей оформлено різними алотонами висхідного тону. Виділення спеціальним підйомом слова-інтенсифікатора (↑quite) у сполученні з лексемою suddenly дозволяє передати раптовість початку бурі в пустелі та її динаміку, що сигналізує про перехід від статичної до динамічної частини опису.

Спадно-висхідний тон виявлено лише у СМО, функціонування якого можна проілюструвати таким прикладом: *"The 'next \day§ was the 'thickest \yet, | and the 'last of our 'strange Oc'tober \heat.|| 'Thunder was 'rumbling in the west | I 'came to \work,§ and the 'dark 'clouds were be'ginning to ↑stack \up there.|| They 'moved*

closer as the night came down and we could see blue-white forks of lightning jabbing out of them. || There was a tornado in Trapingus County a round ten that night | – it killed four people and tore the roof off the livery stable in Tefton | – and vicious thunderstorms and gale-force winds at Cold Mountain. || Later it seemed to me as if the very heavens had protested the bad death of Eduard Delacroix. ||". В аналізованому описі низьким спадно-висхідним термінальним тоном виділено ініціальну інтоногрупу, де описується стихійне лихо – торнадо (*There was a tor na do*) і дається натяк на загрозу катастрофи. Крім того, спадно-висхідний тон розглядається як засіб підвищення емоційного насичення інтоногрупи. Подальший опис розвитку природного катаклізму оформлено спадно-висхідним тоном: високим спадним тоном на початку термінальної ритмогрупи (*`ten... ,night, `livery ,stable*) й низьким висхідним у її завершенні, що привертає увагу слухача до страшних деталей в описі розгулу стихійного лиха. Незвичайні погодні умови жовтневої ночі, страшні наслідки бурі підкреслюються виділенням спеціальним підйомом семантично важливих лексем (*...it killed ↑four ,people; ...and the 'last of our ↑strange Oc tober ,heat*), що підсилює рівень його емоційної напруги.

Подані вище особливості функціонування спадно-висхідного тону у поєднанні з модифікаціями темпу (помірний → прискорений) дозволяють кваліфікувати ділянку з описом торнадо як кульмінаційну. Опис стихійного лиха та його наслідків передуює подіям, що розгортаються у камері, де здійснюється смертна кара. Змальована картина природної катастрофи ніби натякає на подальший трагічний розвиток сюжетних подій, чому сприяють також і перепади гучності від помірної до зниженої і темпу від помірного (*'Later it 'seemed to ,me as if the 'very heavens*) до сповільненого в останньому реченні опису (*had pro'tested the 'bad ,death of Ed'uard Dela ,croix*)).

Специфіка інтонаційного оформлення наведеного прикладу дозволяють визначити рівень його ЕПП як високий.

За результатами аналізу тонального діапазону в інтонаційній структурі міських пейзажних описів встановлено високу частоту актуалізації розширеного й середнього тонального діапазону. Дещо менші показники середнього тонального діапазону мають місце у ДМО та порівняно зі збільшенням їхньої долі у СМО свідчать про те, що динамічність забезпечується поєднанням цього параметра з іншими інтонаційними засобами (гучністю, темпом, ритмом). Тональний діапазон ДМО характеризується широкою та розширеною зонами при домінуванні останньої. Актуалізація інтоногруп із широким або розширеним тональним діапазоном у поєднанні з високими різновидами спадного й висхідного тону, прискореним темпом, зміною гучності від підвищеної до високої у межах опису забезпечує описам високий рівень ЕПП і дозволяє безпомилково класифікувати їх як ДМО. У СМО зафіксовано домінування середнього і звуженого тонального діапазону та значно нижчі показники його розширеного й широкого різновидів, що є ознакою статичності опису. Зростанню динамічності слугують розширений і широкий тональний діапазон та значно нижча частота середнього й звуженого – у ДМО. Як бачимо, загальною тенденцією актуалізації тонального діапазону є його залежність від ступеня емоційності й статично-динамічної домінанти міських пейзажних описів.

Серед розмаїття тональних інтервалів на стику інтоногруп зареєстровано високу частоту нульового тонального інтервалу, властиву всім видам міських пейзажних описів з невеликою перевагою в СМО. Такий тональний інтервал забезпечує зв'язність тексту пейзажних описів. Середні позитивний і негативний тональні інтервали притаманні всім міським описам, незалежно від їхньої видової належності. При цьому у СМО домінує позитивний середній тональний інтервал, де він зареєстрований між інтоногрупами, оформленими середнім або низьким спадним тоном, та між синтагмами із середнім або високим передтактом, що є властивим для статичності.

На ділянці "передтакт-такт" у міських пейзажних описах зареєстровано переважання позитивного середнього тонального інтервалу, який маніфестує середній рівень такту. Така інтонаційна організація властива монологічному мовленню, зокрема й опису. Позитивний звужений та розширений тональний інтервал на цій ділянці характеризуються дещо меншими показниками. При цьому наявність позитивного розширеного інтервалу надає динамічності описам і впливає на зростання рівня їхнього ЕПП, а звужений, навпаки – вказує на середній або низький рівень початку поступово спадної ступінчастої шкали з порушеною поступовістю й таким чином не надає значущості цій ділянці інтонаційного контуру.

На стику "передтакт-такт" у статичних описах зафіксовано наявність нульового та позитивного й негативного (середнього, звуженого, розширеного) тонального інтервалу. Найрекурентнішими є середній і розширений позитивний інтервал. Показники розширеного позитивного тонального інтервалу на цій ділянці майже збігаються у СМО і ДМО. Це пояснюється тим, що такий тональний інтервал маніфестує високий тональний рівень початку шкали. Зміна тонального інтервалу у бік звуження або розширення підвищує рівень ЕПП та роль динамічної складової (при розширенні) або не виокремлює цю ділянку як просодично значущу (при звуженні). Незважаючи на повний спектр позитивного інтервалу між передтактом і тактом, СМО притаманні значні показники розширеного тонального інтервалу, які є рівновеликими порівняно із ДМО, оскільки таким інтервалом між передтактом і тактом у поєднанні з підвищеними гучністю й тональним рівнем оформлюються ініціальні та кульмінаційні інтоногрупи описів.

На ділянці "шкала–ядро" зафіксовано нульовий, позитивний та негативний тональні інтервали. Найрекурентнішим в усіх описах міста є нульовий інтервал, що пояснюється початком реалізації термінального тону, який не інтенсифікує інтоногрупи і не позначає нову чи важливу інформацію. Крім того, зареєстровано незначні показники позитивних і негативних звуженого й вузького інтервалу, функціонування яких зумовлюється наступною реалізацією

тону в ядерній ритмогрупі. Серед позитивних і негативних інтервалів між перед'ядерною частиною і термінальною ритмогрупою спостерігається переважання середнього негативного різновиду. При цьому СМО вирізняються найвищими його відсотками при значних показниках негативного розширеного тонального інтервалу. Зафіксовані види тонального перепаду притаманні інтонограмам зі спадним тоном, які є емоційними чи інформаційними центрами описів. Наявність розширеного позитивного і негативного та широкого негативного тонального інтервалу на аналізованій ділянці ДМО підвищує його емоційний рівень та семантичну вагу.

Найрекурентнішим тональним інтервалом на стику ядра та затакту в усіх міських описах є нульовий, який зареєстровано в синтагмах, позначених рівним або спадним тоном і низьким рівним затактом. За цим параметром СМО й ДМО відрізняються дещо нижчими показниками частоти нульового тонального інтервалу. При цьому позитивний інтервал зафіксовано в інтонограмах, які завершуються висхідним тоном із затактом, а негативний інтервал наявний в синтагмах, оформлених спадним тоном із висхідним рухом на ядерному складоносієві та спадним або рівним низьким затактом. Приблизно однакові відсотки позитивних середнього та звуженого інтервалів у СМО маніфестують статичність описів. Наближені показники негативного розширеного у СМО і ДМО, а також наявність незначної долі широкого тонального інтервалу такого самого різновиду в СМО, свідчать про підвищення рівня ЕПП опису та зростання динамічної складової за рахунок їх поєднання з такими просодичними параметрами, як модифікації темпу й гучності, тембральні зміни, переважання перцептивних і коротких пауз, складні інтонаційні контури тощо.

Щодо паузації у міських пейзажних описах, то експериментально виявлено залежність частоти пауз від статично-динамічної домінанти та рівня ЕПП описових фрагментів. Середні та короткі паузи переважають у СМО. Їхнє домінування у комбінації з помірними гучністю й темпом свідчить про їхній тісний семантичний зв'язок і статичність. Це підтверджується й зменшенням

долі середніх і коротких пауз та збільшенням частки перцептивних у ДМО, де скорочення тривалості пауз і розподіл на короткі інтоногрупи сприяє передачі динаміки зміни описуваних деталей пейзажу та швидкого руху істот.

У СМО зафіксовано й внутрішньосинтагменні паузи, які у поєднанні зі спеціальним підйомом інтенсифікують семантичну вагу окремих лексем як найвагоміших. Наведений приклад СМО "*The 'melting 'snow ↑dripped and →ran,§ 'dripped and →ran.|| And from 'every ↑dark \storm , drain§ the 'sound of the \sea , drifted \up.|| A 'dark, § \winter , sea,§ 'now 'strongly \ebbing||*" викликає відчуття суму, неспокою, передчуття чогось зловісного за рахунок взаємодії мовних засобів усіх рівнів, провідну роль серед яких виконують одиниці інтонації. Завершення аналізованого міського пейзажу (*A 'dark, § \winter , sea,§ 'now 'strongly \ebbing. ||*) реалізовано сповільненим темпом і помірною гучністю, а внутрішньосинтагменна пауза інтенсифікує опис морського бурхливого приливу. В іншій інтоногрупі такі паузи виокремлюють дієслово на позначення руху води до низу (*'dripped § and →ran*), які у комбінації з оформленням ініціальної інтоногрупи шкалою з перерваною поступовістю (*'snow ↑dripped and →ran,§*), перебиває монотонність лексичного повтору. Така просодична організація свідчить не лише про статичність, але й передає невідворотність приходу весни, пробудження природи в очікуванні тепла й сонячного світла та надає описові високого рівня ЕПП.

Результати аналізу темпоральних характеристик міських пейзажних описів свідчать, що їм притаманний помірний темп з домінуванням у СМО. Рівнозначні показники сповільненого й значно нижчі відсотки прискореного порівняно з ДМО, а також відсутність інтоногруп або описів, оформлених швидким темпом, характеризують статичність описів. У свою чергу, збільшення частки прискореного темпу, наявність інтоногруп, реалізованих швидким темпом, а також невисока частота сповільненого темпу у ДМО (у поєднанні з

модифікаціям гучності) сигналізують про зростання ступеня їх динамічності та рівня ЕПП.

Узагальнення результатів модифікацій гучності у міських пейзажних описах свідчить про рекурентність її помірного різновиду в аналізованих видах описів з її перевагою в СМО. Зафіксовані у них різновиди гучності (помірна і знижена) у поєднанні з модифікаціями інших інтонаційних параметрів (помірний / сповільнений темп, простий ритм, спадний тон, внутрішньосинтагменні та домінування коротких і середніх пауз) властиві СМО. Інтонаційному оформленню ДМО притаманні значно нижчі відсотки помірної й зниженої гучності. У той час, як зростання частоти підвищеної та наявність ділянок, оформлених високим її різновидом, маніфестують динамічну домінанту опису і підвищення ступеня їхньої емоційності.

Виконаний аудитивний аналіз пейзажних описів дозволив нам обґрунтувати інваріантні інтонаційні моделі їхніх статичних і динамічних міських різновидів. Так, статичним міським описам притаманні високий або середній підвищений такт, функціонування всіх видів шкал, низький спадний і висхідний термінальні тони, середній і розширений тональний діапазон, позитивний розширений та негативний широкий тональний інтервал між інтоногрупами, позитивний середній і розширений – між передтактом і тактом, негативний розширений, середній, звужений і вузький тональний інтервал на ділянці "шкала – ядро", короткі і перцептивні паузи, помірна гучність, помірний і сповільнений темп.

Інваріантна модель просодичного оформлення динамічних міських описів характеризується середнім підвищеним і високим тактом, поступово спадною ступінчастою і спадною ступінчастою з порушеною поступовістю та поступово спадною ковзною шкалами, спадним низьким і високим, висхідним низьким і високим та спадно-висхідним термінальними тонами, широким, розширеним і середнім тональним діапазоном усього опису, позитивним розширеним і негативним широким тональним інтервалом на стиках інтоногруп, позитивним розширеним і середнім інтервалом між передтактом і тактом, позитивним

розширеним і звуженим та негативним розширенням, середнім і вузьким тональним інтервалом на ділянці "шкала – ядро", внутрішньосинтагменними та перцептивними паузами, швидким, прискореним і помірним темпом, високою, підвищеною й помірною гучністю.

Отримані під час аудитивного аналізу інваріантні інтонаційні параметри дозволяють розрізняти пейзажні описи за їхніми типами: міські і сільські та ступенем розгортання в них фабульної динаміки: статичні, статично-динамічні та динамічні, а також можуть бути використаними під час дослідження участі просодичних засобів у вираженні інших різновидів описових текстів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гуменюк І. Л. Систематизація ознак описів природи сучасної англomовної прози / І. Л. Гуменюк // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : [у 4 ч.]. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. — Вип. 81 (2). — С. 165—169.

2. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : [монографія] / Алла Андріївна Калита. — Тернопіль : Вид-во "Підручники і посібники", 2007. — 319 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Гуменюк Інна Леонідівна – викладач кафедри практики англійської мови факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка.

Наукові інтереси: експериментальна фонетика англійської мови, інтонологія, інтонаційне оформлення текстів різних жанрів.